

Ill Márton 1930–2015

2015. május 17-én Torontóban rövid szenvedés után 85 éves korában elhunyt dr. Ill Márton űrkutató-csillagász, a magyar csillagász és űrkutató közösség köztiszteletben álló tagja, a bajai obszervatórium korábbi vezetője. Összesen 40 évig, 1966-tól 2006-ig volt kollégánk az intézetünkben. Sőt tulajdonképpen már 1958-tól az akkori Csillagvizsgáló Intézet által koordinált szputnyik-megfigyelési programban dolgozott mint a bajai városi csillagvizsgáló első tudományos végzettségű kutatója. Az ő feladata volt az első műholdak átvonulásait távcsövekkel figyelő helyi csoport megszervezése és vezetése. Ebből a magból fejlődött ki az 1113-as számú megfigyelőállomás, amely egyre jobb módszerekkel és műszerezettséggel évtizedekig dolgozott kezdetben a Tóth Kálmán utcai, majd később az Ill Márton által létrehozott Szegedi úti obszervatóriumban.

A fizikus végzettségű Ill Márton a Bajához közeli Vaskúton született, és Pécsről került vissza Bajára. A Borbás Mihály vezette obszervatórium akkor egyike volt a számos vidéki amatőr „Urániának”, amelynek sem megfelelő műszerei, sem szakképzett munkatársai, sem igazi tudományos programja nem volt, sőt a kisváros közepéről még távcsöves megfigyelésekre sem volt igazán alkalmas. De Marci nagy lendülettel vetette bele magát a munkába, szaktudása, szervezőképessége, helyismerete segített abban, hogy az 1960-as évek közepére a bajai szputnyikmegfigyelő állomás már kiemelkedő szerepet játszott mind az induló hazai űr kutatásban, mind a műholdak megfigyelését koordináló nemzeti és nemzetközi szervezetekben. Megtalálta, vagy inkább létrehozta az újszerű megfigyelési feladatra legalkalmasabb távcsöveket, korszerűsítette az időszolgálatot és az adatrögzítést, rendszeressé és pontosná tette a műholdészleléseket Baján. Sőt 1961 körül előállt egy javaslattal, amely talán élete legfontosabb szakmai lépése volt: a kis pontosságú, de nemzetközileg összehangolt vizuális megfigyelések segítségével lehetséges a műholdak fékeződésének, és ezen keresztül a felsőlégkör sűrűségének tanulmányozása (INTEROBS program).

Ill Márton a Bajai Observatóriumban

E tudományos program megindulása többféle fontos következménnyel járt: 1966-tól a bajai obszervatóriumot átvette az MTA Csillagvizsgáló Intézete, Ill Márton pedig az intézmény vezetője lett. Később az időközben létrejött Interkozmosz nemzetközi űrkutatási program keretében megbízást kapott a fotografikus és vizuális megfigyeléseket légkörkutatásra alkalmazó Atmoszféra program vezetésére. 1972-től az MTA Csillagászati Bizottsága Mesterséges Égitestek albizottságának elnöke lett.

Nemzetközi elismertségét nagyban segítette kiváló nyelvismerete: németül, franciául, oroszul, hollandul és angolul is tudott. 1966-ban Leningrádban megvédte kandidátusi értekezését. 1971–72-ben a franciaországi Besançon egyetemén vendégprofesszorként oktatta *A mesterséges holdak dinamikája* tantárgyat. Ugyanebben az időszakban kezdődött egy orosz AFU kamerával a műholdak fotografikus megfigyelése Baján. Ez volt az az időszak, amikor a korszerű műhold-megfigyelési módszerek elsajátítására Baja volt a legalkalmasabb hely az országban, ahol ő és munkatársai oktatták és képezték ki például az épülő penci Kozmikus Geodéziai Observatórium munkatársait is.

1981-ben avatták fel a városon kívül, a Szegei úton felépített új obszervatóriumot, amely ma már a szegei egyetemhez tartozik. Ide került a DVT elnevezésű, magyar fejlesztésű digitvizuális távcső is. 1982-ben védte meg *A felsőlégkör szerkezete a műholdak fékeződése és fedélzeti mérések alapján* című akadémiai doktori disszertációját. A fedélzeti méréseket főképp a francia kollégákkal ez időben folytatott szoros szakmai együttműködése révén kapta meg. Franciaországban bekapcsolódott egy felsőlégköri modell megalkotásába, ezzel kapcsolatban számos tudományos eredményt publikált, köztük a légkör skálamagasságára, illetve a felsőlégköri szelekre vonatkozóak talán a legfontosabbak. 1984-től intézetünk Égi mechanika és alkalmazásai osztályának vezetője, közben a szegei egyetemen címzetes egyetemi tanárként az *Általános csillagászat* című tárgy előadója.

1990-ben hosszú és eredményes munka után lemondott az obszervatórium és az osztály vezetéséről, majd Balatonföldvárra költözött. Innen még feljárt intézetünkbe, és tapasztalataival tovább segítette a magyar csillagászat és űrkutatás fejlődését. Tagja volt az Űrkutatási Tudományos Tanácsnak és az MTA Csillagászati Bizottságának is, a Magyar Asztronautikai Társaságnak pedig alelnöke volt. Igen sok disszertáció avatott bírálójaként segítette a fiatalabb kollégákat. 1999-ben vonult nyugdíjba, majd 2008-ben feleségével együtt gyermekeihez Kanadába költözött.

Sok elismerésben is részesült, amelyek közül kiemelhető az Akadémiai Díj, a MANT Fonó Albert-emlékérmé, majd 2004-ben az űrkutatás területén végzett munkásságáért a Bay Zoltán-díj, amelyet elsőként ő kapott meg.

III Márton gazdag életműve bebizonyította, hogy tehetséggel és szorgalmas munkával nemcsak jól felszerelt nagy kutatóközpontokban, hanem kis vidéki csillagvizsgálókban is lehet nemzetközileg elismert, értékes kutatómunkát végezni – akár az űrkutatás területén is.

Emlékét nemcsak a bajai csillagvizsgáló, de intézetünk és az egész magyar csillagászat tisztelettel megőrzi és ápolja.

Almár Iván